

■ Socialdemokraterna

Från minoritetsregering till koalitionspartner

PETER SANTESSON-WILSON¹

The Social Democratic Party – From Minority Government to Coalition Partner

The Swedish Social Democrats' coalition with the Left Party and the Green Party seems to be a departure from the party's unique position in Swedish politics. This article analyzes the Social Democrats' transformation from a minority ruling party to a coalition-forming party among others. If the transformation implies a substantial strategic shift, what is then behind it? The change is smaller than it might seem – the coalition idea is far from new. The option has been considered before, but has for various reasons not been realized. The change of strategy can be explained as a tactical response to new circumstances, rather than as the result of drastic rethinking.

Inledning

När Mona Sahlin och de miljöpartistiska språkrören Peter Eriksson och Maria Wetterstrand meddelade att man i valet år 2010 ämnade begära väljarnas mandat för att bilda en koalitionsregering, innebar det synbarligen att Socialdemokraterna övergivit ett över 50 år gammalt förhållningssätt i regeringsfrågan. Inte sedan 1957, då koalitionen med Bondeförbundet sprack över ATP-frågan, har Socialdemokraterna regerat tillsammans med andra. Partiet har ofta regerat i minoritet, men man har gjort det ensamma.

Sedan 1990-talet har Socialdemokraterna rört sig mot den politiska mitten (Allen 2009: 639). Överenskommelsen i oktober 2008 med Miljöpartiet, och den efterföljande bredare alliansen som även inkluderade Vänsterpartiet, förefaller vara ett avsteg från partiets unika statsbärande position i svensk politik i riktning mot att bli ett parti bland andra. Pär Nuder formulerar den tidigare partistrategin i sina memoarer.

Socialdemokraterna har i decennier – på goda grunder – identifierat sig som ett statsbärande fyrtioprocentparti ... Och det har gått att regera Sverige utan att ha en majoritet av väljarna bakom sig (Nuder 2008: 355).

Nuder fortsätter med ett resonemang som ekar av kritik mot koalitionsplanerna:

Att partier före ett val låser de parlamentariska möjligheterna efter valet tror jag egentligen inte väljarna gillar ... Jag tycker inte att socialdemokraterna i förväg skall låsa sig för vilka man skall samarbeta med efter valet 2010. Låt väljarna

1 Fil dr Peter Santesson-Wilson är verksam vid Ratio. E-post: peter.santesson-wilson@ratio.se.
Tack till en anonym granskare för värdefulla kommentarer.

först säga sitt. Parlamentarisk handlingsfrihet är det bästa för både landet och partiet. Det socialdemokratiska partiet bör begära väljarnas mandat för att Sverige skall ledas av en socialdemokratisk statsminister. Vi – de socialdemokratiska väljarna – bör ge henne frihet att forma den regering som är bäst för landet (Nuder 2008: 357).

Om detta är ett beprövat framgångsrecept som givit partiet en unik politisk dominans, varför väljer i så fall Socialdemokraterna att efter över 50 år av framgångsrikt ensamregerande, såväl i majoritets- som i minoritetsläge i riksdagen, binda sig för regeringssamverkan med andra partier? Syftet med denna artikel är att analysera Socialdemokraternas steg från ensamt minoritetsregerande parti till ett koalitionsbildande parti bland andra. Innebär förändringen ett väsentligt strategiskifte, och om så är fallet, vad ligger då bakom det?

Jag kommer att argumentera för att förändringen är mindre än den kan förefalla – koalitionstanken är långt ifrån ny, utan har redan tidigare funnits som ett möjligt alternativ som av olika anledningar inte har blivit aktuellt. Att partiet nu väljer koalitionsvägen låter sig förklaras med rationella, partitaktiska överväganden väl i linje med hur partiet tidigare agerat i regeringsfrågan, snarare än som resultatet av drastiskt nytänkande.

Det finns ett materialproblem när man analyserar politiska skeenden som fortfarande pågår. Eftersom valrörelsen 2010 i skrivande stund ännu inte har inletts, är en central partistrategisk fråga som denna föremål för såväl hemlighetsmakeri som resulterande politisk journalistik med anonyma uppgiftslämnare (Kratz 2008; Kratz 2009). Bristen på kontrollerbart aktuellt material innebär däremot inte att frågan inte kan analyseras. Tidigare socialdemokratiska partiledare har lämnat förvånansvärt öppenhjärtiga redogörelser, både i intervjuböcker och i memoarer, för vilka strategiska överväganden de gjort i regeringsfrågan. Materialet i denna artikel består av en sammanställning av sådana motivutsagor, som analyseras för att visa hur partiet tidigare agerat och hur strategin sett ut. Mot den bakgrunden diskuterar jag därefter i vilken utsträckning det nya koalitionsarbetet med Vänsterpartiet och Miljöpartiet är förenligt med partiets tidigare agerande, om samarbetet kan förklaras som ett resultat av ett förändrat strategiskt läge snarare än ett förändrat strategiskt tänkande. Av utrymmesskäl avgränsas den historiska återblicken till de senaste 20 åren – en tidsperiod som jag bedömer som tillräckligt lång för att kunna visa på regelbundenheter i det strategiska agerandet.

Regeringsbildning – en kort teoretisk utgångspunkt

Politiska partier brukar antas sträva efter att maximera det kombinerade utfallet på tre arenor som kan vara sinsemellan konkurrerande: policy, ämbeten och röster (Strøm & Müller 1999).² Till detta kan adderas att partiledningen även måste ta hänsyn till

2 Val av lämplig policy är naturligtvis ett sätt att vinna röster, men har utöver det också ett egenvärde för de flesta samhällsmedborgare, politiker inkluderade (Laver & Schofield 1998: 45). Att vinna röster är i sin tur rimligen inte ett mål i sig, men vunna röster är dels ett instrumentellt mål för att i sin tur påverka policy och vinna ämbeten, dels resursgenererande via partistöd m.m.

partiets interna sammanhållning (Sjöblom 1968). Partier kan antas eftersträva regeringspositionen, och priset man tvingas betala är i många fall ett pragmatiskt förhållningssätt till avståndet mellan den politik man kan och önskar föra. Regeringens pragmatism innebär i sin tur att andra partier i samma utsträckning kan ha möjlighet till policyinflytande utan att nödvändigtvis sitta i regeringsställning. Prioriteringen mellan policy- och ämbetsmål skiftar mellan politiska system och över tiden. Skandinaviska partier anses prioritera policymålet relativt högt (Särllvik 1983: 136).

Bortsett från de tillfällen då ett parti har ensam majoritet i parlamentet, uppstår valet mellan att försöka bilda en minoritetsregering på egen hand eller gå i koalition med andra. Partier antas att föredra minoritetsregeringar framför koalitioner och mindre koalitioner framför större, eftersom partiets inflytande och antal platser i regeringen minskar ju fler partier som ingår i regeringen (Riker 1962). I den utsträckning partier prioriterar policymål förändrar det karaktären på kampen om regeringsmakten från ett nollsummespel till ett potentiellt plussummespel där policyeftergifter i hjärtefrågor byts mot direkt eller indirekt regeringsstöd (Budge & Laver 1986: 497–98). Ett dominerande parti som befinner sig i den politiska mitten har förhållandevis goda förutsättningar att kunna bilda en minoritetsregering och nå uppgörelser med andra partier utan att tvingas erbjuda regeringsposter, eftersom storlekskillnaden och det stora antalet möjliga samarbetspartner ger partiet stor förhandlingsstyrka (Crombez 1996: 2). När det största partiet saknar den handlingsfriheten uppstår större möjligheter för samarbetspartierna att driva krav på regeringsposter. Koalitionsregeringar kan ses som ett tecken på låg partipolitisk rörelsefrihet.

Man kan också beskriva valsituationen i termer av alternativkostnader. För ett dominerande parti i den politiska mitten är den politiska alternativkostnaden för att ingå i fasta koalitioner relativt hög. Om samarbetsalternativen är många kan man genom hoppande majoriteter minimera avståndet mellan önskad politik och den förda – vilket därmed medför en hög alternativkostnad för en fast samarbetspartner. När de parlamentariska samarbetsmöjligheterna är färre sjunker alternativkostnaden. Koalitioner blir så till vida ”billigare” för ett parti när dess förhandlingsstyrka avtar.

Tidigare socialdemokratiska regeringsstrategier

Hur har Socialdemokraterna agerat tidigare i regeringsfrågan? I detta avsnitt följer en genomgång av hur Ingvar Carlssons och Göran Perssons regeringar agerat och vilka överväganden som statsministrarna sagt sig göra.

Ingvar Carlsson

Den socialdemokratiska regeringen 1988–91 under Ingvar Carlsson var en minoritetsregering som huvudsakligen regerade med stöd av Vänsterpartiet kommunisterna (Vpk). Samtidigt var regeringen i tilltagande utsträckning inriktad på blocköverskridande samverkan med de borgerliga mittenpartierna. De strategiska fördelarna är uppenbara: samtidigt som partiet därigenom minskade sitt beroende av Vpk kunde man också försvåra samverkan mellan de borgerliga partierna. När regeringen 1989 lade en proposition om tvångssparande som ett försök att dämpa den ekonomiska över-

hettningen, nådde regeringen en uppgörelse med Centerpartiet. Carlsson har i efterhand inte hållit inne med att en vinst med denna överenskommelse var att de borgerliga partierna därmed splittrades (Carlsson 2003: 269). Samma slags splittring, och ett annat exempel på ett blocköverskridande samarbete var 1989–90 års skatteuppgörelse med Folkpartiet. Carlsson säger sig i efterhand vara nöjd med att Moderaterna stod utanför uppgörelsen. Skälet han anför är att detta underlättade det partiinterna förankringsarbetet, vilket förvisso framstår som sannolikt (Carlsson 2003: 272). Samtidigt borde han rimligen ha sett samma fördel i den moderata frånvaron som han såg i sparuppgörelsen med Centerpartiet: borgerlig splittring, och i det här fallet i en politiskt central fråga.

Under 1990 års regeringskris, då Carlsson gjorde regeringens föreslagna s.k. stoppkpaket till kabinetsfråga, blev det tydligt vilken risk det innebar för regeringen att förlita sig på stöd från Vpk, och därmed än tydligare vilket värde som fanns i att vårda möjligheten att finna blocköverskridande uppgörelser. Vpk röstade tillsammans med den borgerliga oppositionen mot stoppkpaketet och fällde därmed regeringen som avgick. När Carlsson därefter återvaldes som regeringschef, var det efter en uppgörelse med Centerpartiet som i utbyte mot ett antal eftergifter ställde sig bakom regeringens ekonomiska åtgärdsprogram och lade ned sina röster i statsministeromröstningen (Carlsson 2003: 334–337).

Även under oppositionsåren 1991–1994 fortlevede planerna på blocköverskridande samarbeten. Ett talande exempel är under den akuta ekonomiska krisen 1992, när Ingvar Carlsson inför sin riksdagsgrupp skulle motivera varför partiet valt att rädda den borgerliga regeringen genom att ingå en krisuppgörelse. Till riksdagsgruppen ställde han tre retoriska frågor som skulle aktualiseras om partiet nu skulle vägrat att samarbeta över blockgränsen (Carlssons arkiv 1992b):

- Hur ser det ut i Sverige när vi återtar regeringsmakten?
- Vem skall vi samarbeta med i framtiden?
- Hur skall vi kunna se de drabbade i ögonen?

Det kan noteras hur frågorna korresponderar med de tre arenor som partier agerar på (se ovan). Den första och tredje frågan berörde hur partiets policymål respektive valresultat skulle påverkas, medan den andra frågan syftade på att socialdemokraterna historiskt använt hoppande majoriteter med framgång, i det här fallet i form av erfarenheterna från regeringskrisen 1990 (Carlsson 2003: 487). Socialdemokratiska regeringar hade tidigare överlevt besvärliga politiska situationer genom mittensamarbete, och kunde förväntas behöva använda denna utväg även framgent. Carlsson ville inte binda sin framtida regering till att enbart kunna söka samarbeten vänsterut, och uppgav i efterhand att han hoppades att krisuppgörelserna skulle stärka möjligheterna till politiskt samarbete med Folkpartiet och Centern (Carlsson 2003: 504).

Något som talar för att denna avsikt var mer än en eftertänksfullt rationalisering är de resonemang som fördes i interna socialdemokratiska strategipromemorior från 1992 och 1993 (Carlssons arkiv 1992a; Carlssons arkiv 1993). Där diskuterades hur partiets strategi under 1993–1994 borde vara att, om tillfälle så bjöds, medverka till att en regeringskris uppstod för att därefter försöka bilda en blocköverskridande koalitionsre-

gering med någon kombination av Centerpartiet och Folkpartiet. Man var inte främmande för en koalition, men den skulle gå i riktning mot den politiska mitten.

Sådana samarbetsplaner var inte obesvarade. Under valrörelsen 1994 förklarade folkpartiledaren Bengt Westerberg att han var öppen för en koalitionsregering med Socialdemokraterna under nästa mandatperiod – men villkorade samarbetet med partiets valresultat minst skulle motsvara 1991 års siffror, 9,1 procent, vilket det inte gjorde. Ingvar Carlsson fann i slutänden att alternativkostnaden för en koalition med Folkpartiet var alltför hög:

En socialdemokratisk minoritetsregering skulle ha möjlighet att samarbeta i ekonomiska frågor med 3–4 partier. Gjorde vi upp med folkpartiet riskerade vi att kapa banden till de övriga partierna. Redan en misslyckad förhandling med folkpartiet skulle göra det svårare att etablera kontakter med andra partier (Carlsson 2003: 548).

En koalitionsregering i sig var knappast utesluten, men så länge den politiska handlingsfriheten var tillräckligt god för att möjliggöra en minoritetsregering kunde Carlsson avvakta.

Efter valsegern 1994 fortsatte Carlsson att söka kontaktytor över blockgränsen. Även denna gång låg fokus på Centerpartiet, som i likhet med regeringskrisen 1990 markerade sin samarbetsvilja genom att lägga ned sina röster under statsministeromröstningen. Under den svåra ekonomiska krisen förklarade Olof Johansson att partiet inte tänkte ”springa och gömma oss”, utan var berett att träffa överenskommelser med regeringen om politiskt besvärliga ekonomiska åtstramningar (citerad i Lagercrantz 2005: 9, 13). Under mandatperiodens första sex månader genomförde Socialdemokraterna återställningsreformer i samarbete med Vänsterpartiet och Miljöpartiet, men det ekonomiska läget fortsatte att försämrats och Vänsterpartiet var inte en idealisk partner för att genomföra ekonomiska åtstramningar. Under våren 1995 inleddes istället underhandlingar med Centerpartiet, och i april presenterades en omfattande uppgörelse mellan partierna.

Ingvar Carlssons regeringsperiod ligger i linje med hur partiet tidigare agerade under efterkrigstiden. I Carlssons beskrivningar av sina överväganden ser man en medvetenhet om partiets fördelaktiga strategiska position: genom att hålla sig nära mitten på höger-vänsterskalan och samtidigt ha ett Vänsterparti utan andra möjliga samarbetspartner som alternativ reträttväg, har partiet säkrat en rad samarbetsmöjligheter (Bergman 2000: 198, 225). Därigenom har man kunnat säkra ämbetsarenan utan att kunna utpressas till alltför stora eftergifter på policyarenan: ett samarbetsparti som kräver för mycket har kunnat bytas ut. Det kan noteras att Carlsson uppgav denna handlingsfrihet som motiv till att inte gå i koalition med Folkpartiet, medan policyavståndet föreföll bekymra honom mindre.

Göran Persson

Göran Persson har på ett principiellt och mer allmänt plan formulerat sin skepsis mot lämpligheten i att bilda koalitionsregeringar (Persson 2004: 231). I den politiska vardagen kan det däremot, naturligtvis, uppstå en betydande skillnad mellan ens övergri-

pande, teoretiska principer och de omedelbara praktiska problem som ligger för handen.

Mycket riktigt visade sig Göran Persson ingalunda vara kategoriskt avvisande inför alternativet att förr eller senare bilda koalition med ett eller flera andra partier. Tvärtom återkommer han till idén, med skiftande partier som kandidater, många gånger i de hemliga intervjuer som Erik Fichtelius genomförde med Persson under hans statsministertid.

Samarbetet med Centerpartiet, som Persson ärvde från Carlsson, fick ett sådant djup att Persson i efterhand ansåg att en koalition skulle ha varit lämplig (citerad i Lagercrantz 2005: 224). Vad ligger bakom Perssons ånger och det tidigare koalitions-motståndet? De överväganden som Persson gav uttryck för i Fichteliusintervjuerna liknade Carlssons. Samarbetet högerut förde med sig fördelen att den borgerliga samverkan försvårades. Om energiuppgörelsen 1996 mellan Socialdemokraterna, Vänsterpartiet och Centerpartiet noterade Persson den politiska vinsten i att inkludera ett borgerligt parti i en uppgörelse om att avveckla kärnkraften.

Fichtelius: Det ingår i detta att bryta upp blockpolitiken?

Persson: Det är klart att frågan till sin karaktär är oerhört politisk, och det vore fel att inte utnyttja den politiskt (Fichtelius 2007: 146).

Det som Persson här avsåg ”utnyttja politiskt” var förekomsten av multipla konflikt-dimensioner. När partier åtskiljs inte bara på en vänster-höger-skala, utan också i dimensioner som stad-landsbygd eller miljö-tillväxt, kan blocken brytas upp genom att alternativa konfliktlinjer väcks. Den borgerliga splittringen i kärnkraftsfrågan är det klassiska exemplet. Incitamenten att ingå en koalition med Centerpartiet vid den här tidpunkten ter sig små för Socialdemokraterna. Eftergifterna till Centerpartiet på policyarenan var små, och var i många fall, såsom kärnkraftsfrågan och budgetsaneringen snarare en problemlösare, samtidigt som utbytet på ämbetsarenan var tillfredsställande. Det är rimligare att förklara den senfärdiga ångern över att inte ha bundit Centerpartiet närmare till sig genom en koalition med att Persson för sent insåg att partiets gynnsamma position skulle upphöra.

Centerpartiets svaga valresultat 1998 uppmuntrade inte den nya partiledaren Len-nart Daléus till fortsatt samarbete med Socialdemokraterna. Samtidigt hade avståndet mellan Socialdemokraterna och Folkpartiet ökat under Maria Leissners och Lars Leijonborgs partiledarskap. Socialdemokraternas handlingsalternativ föreföll bli färre. Under de följande två mandatperioderna 1998–2006 samarbetade man istället med Miljöpartiet och Vänsterpartiet enligt samma hybridmodell, med uppgörelser över breda politikområden och politiskt sakkunniga placerade i regeringskansliet.

En minoritetsregering behåller sin rörelsefrihet på policyarenan, men tvingas samtidigt att lämna motsvarande utrymme till sina samarbetspartier. I samarbetet med Miljöpartiet och Vänsterpartiet blev detta ett återkommande problem. Vänsterpartiet hade tidigare visat sig vara en opålitlig samarbetspartner, inte minst under regeringskrisen 1989–90, och risken att helt förlita sig på deras stöd var man medveten om sedan länge (Särilvik 1983: 106, 109). Väljare har små skäl att rösta på ett parti som aldrig kan leverera policyresultat. Stärkta av valframgången på 12,0 procent 1998 blev Vän-

sterpartiet en alltmer krävande samarbetspartner (se t.ex. Persson citerad i Lagercrantz 2005: 236).

Situationen med Miljöpartiet var än mer besvärlig, vilket visade sig efter 2002 års val. Inte bara det borgerliga blocket delades av multipla konfliktdimensioner, och i flera frågor, exempelvis valfrihetsfrågor, intog Miljöpartiet borgerliga ståndpunkter, som gav partiet alternativa samarbetspartner vid sidan om Socialdemokraterna. Därigenom kunde partiet, till skillnad från Vänsterpartiet, ställa trovärdiga och ultimativa krav på ämbetsarenan efter valet 2002. När Persson vägrade att gå Miljöpartiet till mötes satte sig partiet i parallella förhandlingar med de borgerliga mittenpartierna för att söka möjligheten till en sådan regering (förloppet sammanfattas av Isenberg 2007: 32). Miljöpartiet uppfattades som opålitliga inom Socialdemokratin:

Vårt parti är i det läget att om man frågar vanliga partimedlemmar, aktivister, så hatar de miljöpartisterna. Hatar är för mycket sagt, men de är djupt skeptiska till miljöpartisterna. Däremot kan de mycket väl tänka sig vänsterpartisterna, det är inga svårigheter ... Ja, till och med i en regering, men miljöpartisterna är de skeptiska till (Persson citerad i Fichtelius 2007: 1969).

Strategiska förändringar

Som en förklaring till det stora antalet svenska socialdemokratiska minoritetregeringar pekar Torbjörn Bergman bland annat på att höger-vänster-dimensionen varit den dominerande konfliktlinjen och att Socialdemokraterna där haft en utmärkt förhandlingsposition i kraft av sin storlek och position relativt andra partier (Bergman 2000: 225). I och med att partiet intagit en medianposition i de två dominerande konfliktlinjerna har socialdemokratiska regeringar kunnat söka politiska uppgörelser såväl till höger som vänsterut (tabell 1).

Under 2000-talet kan man se hur denna styrkeposition alltmer försvagas. Förändringen består dels i Miljöpartiets ökade förmåga att själva göra just detta, utnyttja multipla konfliktlinjer till att kunna ingå uppgörelser över blockgränsen, dels i att Social-

Regering	Exempel på centrala partisamarbeten
Carlsson 1988–1991	Skatteuppgörelsen 1989-90 (s, fp), regeringsskrisen 1990 (s, c)
Carlsson 1994–1996	Koalitionsplan (s, fp, genomfördes ej), ekonomisk sanering 1995 (s, c)
Persson 1996–1998	Energiuppgörelsen 1996 (s, c, v), försvarsuppgörelsen (s, c)
Persson 1998–2006	121-punktsprogrammet 2002 (s, v, mp), försvarsberedningen 2004 (s, c, kd)

Tabell 1. Exempel på centrala partisamarbeten 1989–2006.

demokraternas egen väg till blocköverskridande överenskommelser mer eller mindre stängts. Folkpartiets tidigare socialliberala profil tonades ned under Lars Leijonborg, och detta ökade avstånd till Socialdemokraterna gjorde Fp till ett osannolikt stödparti för en socialdemokratisk minoritetsregering. Även Maud Olofssons tillträde som Centerledare innebar en motsvarande ideologisk ompositionering. Med den blocköverskridande vägen stängd, fann sig Socialdemokraterna alltmer beroende av Vänsterpartiet och Miljöpartiet.

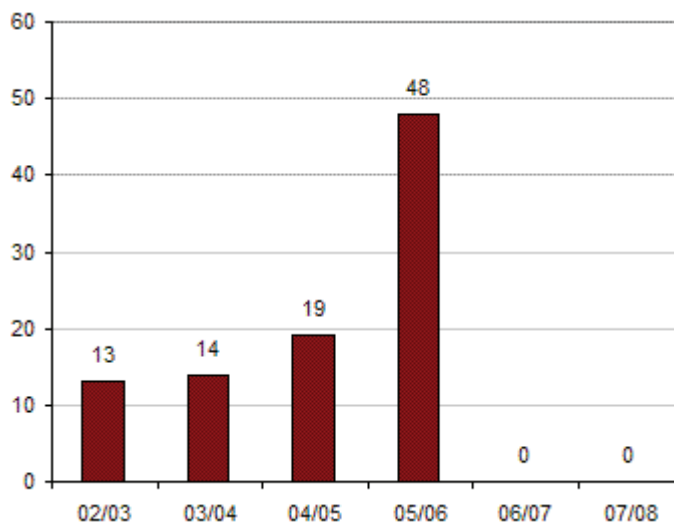
Tilltagande samarbetsproblem

Under mandatperioden 2002–2006 fick regeringen samtidigt svårare att påräkna stöd från sina samarbetspartier. Ett kvantitativt mått på detta mönster är antalet bifallna reservationer i riksdagen – voteringar där utskottsmajoritetens (och i praktiken regeringens) förslag inte bifallits av kammaren (diagram 1). Under mandatperiodens första år var detta endast marginellt förekommande – 13 respektive 14 bifallna reservationer. Siffran steg sedan, för att under 2005/06 nå 48 bifallna reservationer.

En minoritetsregering behöver handlingsalternativ för att politiskt kunna dominera sina samarbetspartner. Nu var läget istället att samarbetspartierna kunde hålla en hög svansföring i viktiga förhandlingar. Finansminister Pär Nuder skrev senare i sina memoarer:

Förhandlingarna med miljöpartiet och vänsterpartiet i september 2005 blev en mardröm. När jag vaknade på morgonen samma dag som budgeten skulle presenteras visste jag inte ens om det fanns en uppgörelse (Nuder 2008: 263).

Figur 1. Antal bifallna reservationer i riksdagen hösten 2002–februari 2008.

I Fichtelius-intervjuerna uttryckte Persson uppfattningen att det befintliga samarbetet med Vänsterpartiet och Miljöpartiet nått vägs ände. Den avgörande faktorn, menade han, var Miljöpartiets rörlighet. Persson sade sig ha lyft frågan i partiets verkställande utskott:

Jag har pratat om det internt i partiet i VU i snart tre års tid. Jag började efter förra valet och gjorde klart att jag inte tror att vi kommer att få regera en mandatperiod till med den här typen av stödpartier. Jag tror inte de orkar med det. Vi måste förbereda oss på någonting annat (citerad i Fichtelius 2007: 196).

När vi når fram till valdagen den 17 september 2006 sade sig Persson således vara fullt beredd att försöka bilda en koalitionsregering med Miljöpartiet och Vänsterpartiet (Fichtelius 2007: 198–99). Denna ståndpunkt höll han fast vid, med reservation för att Miljöpartiet och Vänsterpartiet först skulle överge vissa sakfrågor som stod i vägen för en koalition, och upprepade den i sina memoarer som utkom året efter (Persson 2007: 397).

Sahlins situation

När Sahlin tillkännagav koalitionsplanerna befann sig Socialdemokraterna i en strategisk situation som såg väsentligt annorlunda ut än den som regeringarna Carlsson och Persson hanterade med sina minoritetsregeringar. Den första faktorn har behandlats ovan: Miljöpartiets rörlighet i alternativa konfliktdimensioner har tilltagit, en trend som pågått en längre tid och som fortsatt under regeringen Reinfeldt. Ett exempel på detta är när partiet i mars 2008 ställde sig bakom Alliansregeringens förslag om reformerad arbetskraftsinvandring. Socialdemokraternas behov av att hårdare knyta upp sina samarbetspartner för att begränsa kostnaden på policyarenan är tydligt. Detta låter sig inte längre göras utan eftergifter på ämbetsarenan.

Socialdemokraterna har i decennier kunnat hantera opålitliga samarbetspartner genom att medvetet hålla alternativa samarbetsalternativ öppna. Idag ter sig däremot Socialdemokraternas egna möjligheter till blocköverskridande möjligheter vara begränsade. Gamla samarbetspartner, Centerpartiet och Folkpartiet, är idag hårt uppbundna i Allianssamarbetet. Deras motiv är lätt insedda: tidigare samarbeten med Socialdemokraterna gav måttlig utdelning på policyarenan, obefintlig utdelning på ämbetsarenan och bestraffades regelmässigt på väljararenan. Ett resultat av Allianssamarbetet är att Socialdemokraternas alternativkostnad för att bilda en fast koalition därmed blivit lägre – den rörelsefrihet man tidigare var mån om att behålla, kan inte längre utnyttjas.

Slutsatser

Göran Persson konstaterade tidigare att Vänsterpartiets enda väg till politiskt inflytande var via Socialdemokraterna. Den borgerliga enigheten och skärpta blockpolitiken har lett till att även motsatsen gäller idag. Så länge den borgerliga enigheten består har Socialdemokraterna blivit lika parlamentariskt beroende av sina allianspartner som dessa är av Socialdemokraterna – och vad Miljöpartiet beträffar till och med mer

beroende än så. Tidigare har en koalition med Miljöpartiet försvårats av att partiet i vissa politikområden, inte minst i EU-frågan, intagit positioner som svårligen låtit sig inlemmas i en regerings kollektiva beslutsfattande. Socialdemokraternas dilemma är att i samma takt som Miljöpartiet förändrat denna profil och blivit en passabel koalitionspartner, har även partiets samarbetsmöjligheter med en borgerlig koalitionsregering ökat.

Att Socialdemokraterna kan överge minoritetsregerandet och istället bilda koalitioner är inte en ny tanke som väckts under Mona Sahlins partiledarskap. Möjligheten har funnits flera gånger förut, men incitamenten har inte varit tillräckligt starka. Förändringen som ägt rum är att partiets politiska alternativkostnad för en koalition har sjunkit, samtidigt som den politiska risken att förlita sig på samarbete med allt rörligare samarbetspartier har tilltagit. Inte heller denna förändring är ny under Sahlins partiledarskap, utan observerades även av Göran Persson, som drog samma strategiska slutsats som Sahlin.

Den kvarstående frågan är varför Socialdemokraterna i slutänden även inkluderade Vänsterpartiet i koalitionsplanen. Historieskrivningen över de partiinterna konflikter som utspelade sig mellan presskonferensen i oktober 2008 och tillkännagivandet två månader senare att Vänsterpartiet också skulle ingå i koalitionen kan knappast skrivas de närmaste åren. En ledtråd står dock att finna i den utbredda socialdemokratiska misstro mot Miljöpartiet som Göran Persson beskrev ovan. En partiledning kan inte enbart optimera sitt agerande utifrån parlamentarisk hänsyn, utan måste även ta hänsyn till partisammanhållningen.

Referenser

- Allen, Christopher S., 2009. "Empty Nets": Social Democracy and the 'Catch-All Party Thesis' in Germany and Sweden", *Party Politics* 15(5), s 635-653.
- Bergman, Torbjörn, 2000. "Sweden: When Minority Cabinets are the Rule and Majority Coalitions the Exception", i Müller, Wolfgang C. & Kaare Strøm (red), *Coalition Governments in Western Europe*. Oxford: Oxford University Press.
- Budge, Ian & Laver, Michael, 1986. "Office Seeking and Policy Pursuit in Coalition Theory" *Legislative Studies Quarterly* 11(4), s 485-506.
- Carlsson, Ingvar, 2003. *Så tänkte jag. Politik & Dramatik*. Stockholm: Hjalmarsson & Högerberg.
- Carlssons arkiv, 1992a. PM av Sven Dahlin, Odd Engström, Sverker Gustafsson, Kjell Larsson, Jan Nygren och Nils Gunnar Billinger, 1992-12-21. Ingvar Carlssons arkiv, vol 4:5:009. Arbetarrörelsens arkiv.
- Carlssons arkiv, 1992b. Anteckningsblock använt av Ingvar Carlsson. Ingvar Carlssons arkiv, vol 4:5:009. Arbetarrörelsens arkiv.
- Carlssons arkiv, 1993. PM av Kjell Larsson, Sven Dahlin, Sverker Gustafsson, Sten Heckscher, Jan Nygren, Monica Sundström och Nils Gunnar Billinger, 1993-05-07. Ingvar Carlssons arkiv, vol. 4:5:009. Arbetarrörelsens arkiv.
- Crombez, Christophe, 1996. "Minority Governments, Minimal Winning Coalitions and Surplus Majorities in Parliamentary Systems", *European Journal of Political Research* 29(1), s 1-29.
- Fichtelius, Erik, 2007. *Aldrig ensam, alltid ensam. Samtalen med Göran Persson 1996-2006*. Stockholm: Norstedts.

- Isenberg, Magnus, 2007. *Misstroendeförklaring och regeringsbildning 1994–2006: Regeltillämpning och författningspolitiska alternativ* Grundlagsutredningen, rapport II. SOU 2007:41.
- Kratz, Anita, 2008. ”Resan mot mitten”, *Fokus* 2008-10-17.
- Kratz, Anita, 2009. ”Sveket mot Sahlin”, *Fokus* 2009-02-27.
- Lagercrantz, Arvid, 2005. *Över blockgränsen. Samarbetet mellan centerpartiet och socialdemokraterna 1995–1998*. Stockholm: Gidlunds.
- Laver, Michael & Schofield, Norman, 1998. *Multiparty Government*. Reprint with a new preface. Ann Arbor: The University of Michigan Press.
- Nuder, Pär, 2008. *Stolt men inte nöjd*. Stockholm: Norstedts.
- Persson, Göran, 2004. ”Att styra riket”, i Ruin, Olof (red), *Politikens ramar och aktörer*. Stockholm: Hjalmarson & Högberg.
- Persson, Göran, 2007. *Min väg, mina val*. Stockholm: Albert Bonniers Förlag.
- Riker, William, 1962. *The Theory of Political Coalitions*. New Haven: Yale University Press.
- Sjöblom, Gunnar, 1968. *Party Strategies in a Multiparty System*. Lund: Studentlitteratur.
- Strøm, Kaare & Wolfgang C. Müller, 1999. ”Political Parties and Hard Choices”, i Strøm, Kaare & Wolfgang C. Müller (red), *Policy, Office, or Votes?* Cambridge: Cambridge University Press.
- Särilvik, Bo, 1983. ”Coalition Politics and Policy Output in Scandinavia: Sweden, Denmark and Norway”, i Bogdanor, Vernon (red), *Coalition Government in Western Europe*. London: Heinemann Educational Books.